

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:11.09.2021 ✓Accepted/Kabul:02.12.2021

DOI:10.30794/pausbed.994144

Araştırma Makalesi/ Research Article

Yüksel, Ç. (2022). "Lozan Antlaşması İngiliz Parlamentosu'nda Onaylanmadan Önce Avam Kamarası'nda Antlaşma Hakkında Yapılan Oturumun İncelenmesi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 50, Denizli, ss. 19-31.

LOZAN ANTLAŞMASI İNGİLİZ PARLAMENTOSU'NDA ONAYLANMADAN ÖNCE AVAM KAMARASI'NDA ANTLAŞMA HAKKINDA YAPILAN OTURUMUN İNCELENMESİ

Çağdaş YÜKSEL *

Öz

Birinci Dünya Savaşı ertesinde İtilaf Devletleri Sevr Antlaşması ile Osmanlı topraklarını paylaşmışlardır. Fakat Anadolu'da meydana gelen Millî Mücadele Sevr Antlaşması'nın hayata geçirilmesine mâni olmuştur. Millî Mücadele'nin zafere ulaşması sonrasında Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında barışı tesis etmek için yeni bir antlaşma yapılması ihtiyacı doğmuştur. Sevr Antlaşması'nda elde edilen avantajların pek çoğunun kaybedilmesi İtilaf Devletleri kamuoyunda ciddi tartışmalara neden olmuştur. İngiliz Hükümeti'nin Türkiye'deki durumu gözlemlemek istemesi ve Lozan karşıtlarının eleştirileri nedeniyle Lozan Antlaşması'nın İngiltere Parlamentosu'nda onaylanması oldukça zaman almıştır. Hem Avam Kamarası'nda hem de Lordlar Kamarası'nda Lozan Antlaşması'nı tartışmak için oturumlar düzenlenmiştir. Lozan Antlaşması parlamentoda onaylanmadan bir ay önce Avam Kamarası'nda son bir oturum düzenlenmiştir. Bu oturumda muhalefet eleştirilere devam etmenin yanı sıra Lozan Antlaşması'nın İngiliz İmparatorluğu içinde kriz yarattığını savunmuştur. Lozan Antlaşması'na karşı olanlar dominyonların tavrını Lozan Antlaşması ile ilişkilendirmeye çalışmışlardır. Bütün eleştirilere rağmen İngiliz Hükümeti Lozan Antlaşması'nı savunmuş ve antlaşmanın parlamentoda onaylanmasını sağlamıştır.

Bu çalışmada antlaşmanın imza tarihinden İngiliz Parlamentosu'ndaki onayına kadar geçen sürede Lozan Antlaşması hakkında yapılan tartışmalar analiz edilmiştir. Antlaşma İngiliz Parlamentosu'nda onaylanmadan hemen önce Avam Kamarası'nda düzenlenen oturum temel alınarak İngiltere'de antlaşmaya yönelik eleştiriler ve İngiliz Hükümeti'nin savunması değerlendirilmiştir. Bu sayede Lozan Antlaşması'nın imzalanması ile İngiliz Parlamentosu'nda onaylanması arasında geçen süre zarfında antlaşmanın İngiliz politik gündemini ne şekilde meşgul ettiği gözler önüne serilmiştir. Böylece Lozan Antlaşması'nın onaylanmasının neden geciktiği hakkında yapılan çalışmalara katkıda bulunmak hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Birinci Dünya Savaşı, Sevr Antlaşması, Lozan Antlaşması, Millî Mücadele.*

THE REVIEW OF THE SESSION HELD ABOUT THE TREATY OF LAUSANNE IN THE HOUSE OF COMMONS BEFORE IT WAS RATIFIED IN THE BRITISH PARLIAMENT

Abstract

After the First World War, the Allied Powers shared the Ottoman lands with the Treaty of Sevres. However, the National Struggle that started in Anatolia prevented the implementation of the Treaty of Sevres. After the victory of the National Struggle, a new agreement had to be made to establish peace between Turkey and the Allied Powers. The loss of many of the advantages obtained in the Treaty of Sevres caused serious debates in the public opinion of the Allied Powers. It took a long time for the Treaty of Lausanne to be approved by the British Parliament due to the British Government's desire to observe the situation in Turkey and the criticisms of the opponents of Lausanne. Sessions were held in both the House of Commons and the House of Lords to discuss the Treaty of Lausanne. One month before the Lausanne Treaty was ratified by the parliament, a final session was held in the House of Commons. In this session, the opposition argued that the Treaty

*Arş. Gör. Dr. Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, DENİZLİ.
e-posta:cyuksel@pau.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-2230-3702>)

of Lausanne created a crisis in the British Empire, as well as repeating its criticisms. Those who were against the Treaty of Lausanne tried to associate the attitude of the Dominions with the Treaty of Lausanne. Despite all the criticisms, the British Government defended the Lausanne Treaty and ensured that the treaty was ratified by the parliament.

In this study, after the Treaty of Lausanne was signed, the discussions about the treaty were examined during the period until the treaty was approved by the British Parliament. Based on the session held in the House of Commons just before the treaty was ratified in the British Parliament, criticisms of the treaty in England and the defense of the British Government were evaluated. In this way, it has been revealed how the treaty occupied the British political agenda during the period between the signing of the Treaty of Lausanne and its ratification in the British Parliament. Thus, it is aimed to contribute to the studies on why the ratification of the Treaty of Lausanne was delayed.

Keywords: *The First World War, The Treaty of Sevres, The Treaty of Lausanne, The National Struggle.*

1. Giriş

Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında barışı sağlayan Lozan Antlaşması'nı imzacı devletler farklı tarihlerde parlamento veya meclislerinde onaylamışlardır. Böylece Lozan Antlaşması kesin olarak yürürlüğe girmiştir. Lozan Antlaşması'nın İngiltere Parlamentosu'nda onaylanması neredeyse bir yılı bulmuştur. İngiltere'de Lozan Antlaşması hakkında yapılan tartışmalar ile ilgili Türkiye'de yeterli çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmanın temel hedefi bu konudaki eksikliğin giderilmesine yardımcı olmaktır.

Bu çalışmada Lozan Antlaşması, İngiltere Parlamentosu'nda tasdik edilmeden önce Avam Kamarası'nda düzenlenen oturumun tutanakları üzerinden analiz edilmiştir. Bu şekilde İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı sırasındaki hedefleri, bu hedeflerin Sevr Antlaşması'ndaki yansımaları incelenerek Lozan Antlaşması'nda ortaya çıkan değişiklikler gösterilmeye çalışılmıştır. Bu sayede İngiltere'nin Birinci Dünya savaşı sonrasında elde ettiklerinden ne kadarını Lozan Antlaşması ile kaybettiği ve hangi isteklerini yeni Türkiye devletine de kabul ettirdiği analiz edilmiştir. Sevr Antlaşması'nda elde edilen kazanımların bazılarının Lozan Antlaşması'nda kaybedilmesinin İngiltere'de nasıl akisler yarattığı irdelenmiştir. Çalışmada Lozan Antlaşması'nın İngiltere'deki onay sürecinin neden uzadığına dair bazı tespitlerde bulunulmuştur. İngiltere'deki muhalefetin Lozan Antlaşması'nı hangi açılardan eleştirdiği, hükümetin antlaşmayı nasıl savunduğu, antlaşma ile ilgili en çok hangi konuların tartışmaya yol açtığı gözler önüne serilmiştir. Lozan Antlaşması'nın onay sürecinin uzamasında Türkiye-İngiltere ilişkilerinin yanı sıra İngiltere'de hükümet ve muhalefetin çekişmesinin ne kadar etkili olduğu değerlendirilmiştir. Lozan Antlaşması'nın hazırlandığı dönem aynı zamanda İngiliz İmparatorluğu'nun ciddi sarsıntılar geçirdiği, kolonilerin daha fazla özgürlük elde ettiği bir dönemdir. Çalışmada Lozan Antlaşması'nın İngiliz İmparatorluğu içindeki krizi ne şekilde etkilediğine yönelik sorgulama yapılmıştır.

2. Tarihsel Arka Plan

Birinci Dünya Savaşı öncesinde dünyada en etkili süper güç şüphesiz İngiltere'dir. Bu devletin Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik planları tarihimiz açısından büyük önem taşımaktadır. İngiltere Birinci Dünya Savaşı sırasında öncelikle Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş dışında kalmasını arzu etmiştir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu Almanya'nın müttefiki haline gelince İstanbul'un ele geçirilmesi ve Türklerin Avrupa'dan atılması İngiliz siyasetinde tartışma konusu olmuştur. Fakat İngiltere 1916 yılında yaptığı açıklamada Türk halkına düşmanlık beslenmediğini, İstanbul'un Türklerin elinden alınmasının planlanmadığını fakat Türk olmayan unsurların özgürlüklerine kavuşturulacaklarını ilan etmiştir (Ediz, 2016: 121). Bu açıklama İngiltere'nin Osmanlı topraklarını parçalamak ve kendi çıkarına uygun şekilde paylaşım istediğini açıkça göstermektedir. Zaten İngiltere savaş sırasında çeşitli unsurları Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kullanmıştır (Bal, 2017: 35). İngiltere'nin planları arasında Boğazların açılması ve Anadolu gibi stratejik bir coğrafyada çeşitli noktaların denetim altına alınması da yer almıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında İtilaf Devletleri dünyayı kendi çıkarlarına göre şekillendirmek için büyük bir fırsat yakalamışlardır. Savaş sonrasında yeni düzeni kurma konusunda en etkin devlet İngiltere olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri barıştan beklentilerini Wilson İlkeleri çerçevesinde ilan etmiş fakat bunu çıkarlarına uygun bulmayan İngiltere ile Fransa barış antlaşmalarını kendilerine göre hazırlamaya çalışmışlardır (Armaoğlu, 1983: 146). İngiltere ve Fransa için barış antlaşmaları yenilen devletleri cezalandırmak için büyük bir fırsat teşkil etmiştir. Fransa Alsas-Loren'i elde etmek ve Almanya'yı etkisizleştirmek isterken, İngiltere Almanya'nın denizlerde etkin

olmasının önüne geçmeyi amaçlamıştır. Hazırlanan barış antlaşmaları ile Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan İtilaf Devletleri'nin çıkarlarına hizmet eden ağır şartlara maruz bırakılmışlardır(Uçarol,2013: 656-658).

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu da büyük bir yenilgi yaşamıştır(Gülen, 2013: 78). Bu nedenle çok ağır şartlara sahip Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalmıştır(Kodaman, 1989: 6). Mondros Mütarekesi İtilaf Devletleri'ne Anadolu topraklarını işgal etmeleri için hukuki bir dayanak sağlamıştır(Akşin, 2008: 118). Böylece barış antlaşması öncesinde İtilaf Devletleri hedefledikleri bölgeleri fiilen ele geçirme fırsatı yakalamışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu için hazırlanan barış antlaşmasını şekillendiren güçlerin başında da yine İngiltere gelmektedir. İngiltere kendi kontrolündeki Irak ile Türkiye arasında bir tampon devlet olarak Ermenistan kurulmasını ve Akdeniz'deki çıkarlarını korumak için Yunanistan'ın bölgede hakim konuma getirilmesini planlamıştır(Balçı, 2016: 97). Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı İmparatorluğu ile yapılacak barış antlaşması tamamlanamamıştır. İtilaf Devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma konusunda fikir birliğine varsalar da kimin hangi bölgeyi elde edeceği konusunda uzlaşma sağlayamamışlardır. Antlaşmanın gecikmesi özellikle İngiltere ile Fransa arasındaki anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır. San Remo'da yapılan konferans sonrasında bazı temel prensipler üzerinde antlaşmaya varılmıştır. İtilaf Devletleri Padişahın İstanbul'da kalmasına, Boğazların işgal edilmesine, Doğu Anadolu'da bir Ermenistan kurulmasına ve Suriye, Filistin, Irak ve Arabistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan alınmasına karar verildiğini 11 Mayıs 1920 tarihinde Osmanlı Hükümeti'ne bildirmişlerdir(Uçarol, 2013: 664-665). Osmanlı İmparatorluğu barış koşullarını çok ağır bulduğu için Paris'e bir itiraz heyeti göndermiştir. Ancak İtilaf Devletleri bu heyetin taleplerini dikkate almamışlar ve özellikle İngiltere'nin isteğiyle barış koşullarını kabul etmesi için Osmanlı yönetimine bir ultimatö vermişlerdir. İngiltere Türklere barış antlaşmasını kabul ettirmek için Yunanistan'ı kullanmayı da ihmal etmemiştir. İtilaf Devletleri'nin baskısı ve Yunan tehdidi neticesinde Osmanlı Hükümeti İtilaf Devletleri'nin taleplerini kabul etmek zorunda kalmıştır. Böylece Türk heyeti 10 Ağustos 1920 tarihinden Sevr Antlaşması'nı imzalamıştır(Uçarol, 2013: 666-667).

Sevr Antlaşması ile İngiltere Orta Doğu'da en büyük payı almıştır. Bu durum Fransa ve İtalya'da ciddi bir rahatsızlık yaratmıştır. İngiltere Musul dahil Irak'ın tamamı ile Filistin'i ele geçirmiş Fransa'ya Suriye'yi, Çukurova'yı ve Güney Doğu Anadolu bölgesini vermiştir. İtalya'ya ise Antalya, Konya ve Edremit arasındaki bölge bırakılmıştır. Sevr Antlaşması ile Mondros sonrasında İtilaf Devletleri tarafından ele geçirilen bölgeler hukuki olarak da paylaşılmıştır(Uçarol, 2013: 672).

Anadolu'da başlayan Millî Mücadele İtilaf Devletleri'nin Sevr Antlaşması ile kurduğu düzeni bozmuştur. Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra Anadolu'nun çeşitli bölgeleri İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiştir. Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkarması ve işgallere başlaması Türk halkının sabrını iyice taşırılmıştır(Çelebi, 2013: 1). Türk halkı Anadolu'daki işgallere karşı direniş başlatarak örgütlenmeye başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya gelmesi sonrasında direniş merkezileşme yolunda oldukça mesafe kat etmiştir(Ertan, 2013: 62). Anadolu'da Millî Mücadele'nin başlamış olması İtilaf Devletleri'ni endişelendirmiş ve Osmanlı İmparatorluğu ile yapılacak barış antlaşmasının hazırlanması öncelikli konu haline gelmiştir. Osmanlı topraklarını paylaşım konusu hızlıca karara bağlanmış ve böylece Sevr Antlaşması ortaya çıkmıştır. İngiltere Sevr Antlaşması ile Yunanistan'ı ve Ermenistan'ı ödüllendirmeyi tasarlarken diğer yandan savaşın uzamasından sorumlu tuttuğu Türkleri cezalandırmak istemiştir(Çelebi, 2013:1).

Sevr Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Sevr Antlaşması ile Anadolu'nun önemli bir kısmı elden çıkmıştır(Akşin, 2008: 154). Sevr Antlaşması ile Türklerin devletsiz kalmaları ve aynı zamanda vatanlarını kaybetmeleri hedeflenmiştir(Kodaman, 1989: 6-7). Ankara Hükümeti Sevr Antlaşması'nı yok saydığını ilan etmiş ve imzalanmasına da büyük tepki göstermiştir(Küçük, 2009: 4). İstanbul Hükümeti'nin otoritesi Anadolu içlerine uzanmadığı için Sevr Antlaşması'nın fiili olarak uygulanması mümkün olmamıştır(Karabulut, 2020: 115). Sevr Antlaşması'nı Millî Mücadele'ye kabul ettirebilmek için İngiltere Yunanistan'ı kullanmayı denemiştir(Akşin, 1991: 103; Ertan, 2013: 64). Fakat Yunanistan kendisine verilen görevi yerine getirememiştir. Millî Mücadele'nin zaferle neticelenmesi sonrasında İtilaf Devletleri ile Ankara Hükümeti arasında Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır(Eraslan, 2005: 357). Mudanya Mütarekesi sonrasında Türkiye ile barışı tesis etmek için İtilaf Devletleri bir barış konferansı toplama hazırlıklarına başlamışlardır(Turan, 2003: 214). Böylece Ankara Hükümeti 27 Ekim 1922 tarihinde Lozan'da düzenlenecek barış konferansına davet edilmiştir(Tuncer, 2008: 67).

Sevr Antlaşması Millî Mücadele'nin zaferi ile fiili olarak ortadan kalmıştır. Fakat Sevr Antlaşması'nı hukuki açıdan da ortadan kaldırmak ve İtilaf Devletleri ile Türkiye arasında savaşa resmi olarak son vermek için yeni bir barış antlaşmasına ihtiyaç duyulmuştur(Kodaman, 1989: 8). Bundan ötürü Lozan Konferansı'nda temel olarak İtilaf Devletleri ile Türkiye arasında uzun yıllardır devam eden problemlerin çözümü ile uğraşmıştır(Eroğlu, 1985: 805).

Lozan Konferansı'na gönderilen Türk heyetini İsmet (İnönü) Paşa, Rıza Nur ve Hasan Saka teşkil etmişlerdir. İsmet Paşa başkanlığındaki Türk heyetinde bir danışman grubu da yer almıştır(Altuğ, 1988: 418). Ankara Hükümeti tarafından Türk heyetine kapitülasyonlar ve Ermeni toprak talepleri konularında kesinlikle taviz verilmemesi, İtilaf Devletleri bu konularda ısrarcı olurlarsa görüşmelerin kesilmesi talimatı verilmiştir(Uzun, 2013: 331-332). Lozan Konferansı'nda Türk heyetinin temel amacı Misak-ı Millî'yi İtilaf Devletleri'ne kabul ettirmek olmuştur(Mütercimler, 20116: 773; Demirci, 2011: 60).

20 Kasım 1922'de gecikmeli de olsa Lozan Konferansı açılmıştır. Konferans İsmet Paşa'nın beklediği gibi oldukça çekişmeli başlamıştır. Lozan Konferansı sürerken İngiliz Hükümeti'nin Yunan Ordusu'nu organize etme ve toparlama çabaları Türk Heyeti için bir baskı unsuru olmuştur(Sonyel, 2014: 40). İngiltere'nin istekleri ile Misak-ı Milli arasında bir uçurum olması uzlaşmaya varılmasını çok zorlaştırmıştır(Şimşir, 2012: 111). Yaşanan sorunlar neticesinde Lozan Konferansı 4 Şubat 1923 günü kesintiye uğramıştır(Eroğlu, 1985: 805).

Lozan Konferansı 23 Nisan 1923 tarihinde tekrar başlamış, uzun görüşmeler neticesinde uzlaşmaya varılmış ve barış antlaşması imzalanmıştır(Kodal, 2006: 221). Lozan Antlaşması Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan diğer barış antlaşmalarından farklı olarak uzlaşma temelli hazırlandığı için günümüze kadar varlığını sürdürmüştür(Eroğlu, 1985: 806). Ancak karşılıklı tavizlerle hazırlanan Lozan Antlaşması bazı açılardan İngiltere'yi rahatsız etmiştir. Bu nedenle Lozan Konferansı oturumlarından birinde Lord Curzon İsmet Paşa'ya şunları söylemiştir: *"En sonunda şu kaniya vardık ki, neyi reddediyorsanız hepsini cebimize koyuyoruz... Unutmayın, ne redderseniz hepsi cebimdedir. İhtiyaç sebebi ile yarın para istemek için karşımıza gelip diz çöktüğünüz zaman, bugün reddettiklerinizi birer birer çıkartıp size göstereceğiz"*(Akbiyik, 2009: 391).

Lozan Konferansı ve antlaşması İngiltere içinde çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere askerî açıdan faydalanmak için dominyonlarına çeşitli vaatlerde bulunmuştur. Savaş sonrasında Kanada, Hindistan gibi önemli dominyonlar daha fazla özgürlük için merkezi hükümeti sıkıştırmaya başlamışlardır. İngiltere'nin Türkiye'de yaşadığı sorunlar ve itibar kaybı dominyonların seslerini daha fazla çıkartmalarına yol açmıştır. Lozan Konferansı sırasında fikrinin sorulmadığını dile getiren Kanada merkezi hükümet ile çekişmek için yeni bir bahane bulmuştur. Bu durum diğer dominyonları da kıskırtmıştır. Bir bakıma Türk Millî Mücadelesi ve Lozan Antlaşması Birinci Dünya Savaşı sonrasında zayıflamaya başlayan İngiliz İmparatorluğu içindeki krizi önemli ölçüde arttırmıştır.

Lozan Antlaşması'nın Türkiye açısından anlamı çok daha büyüktür. Türkiye Cumhuriyeti'nin hukuki, siyasi, iktisadi alanda bağımsızlığı Lozan Barış Antlaşması ile uluslararası sahada tescil edilmiştir(Demirci, 2017: 249). Kapitülasyonlar rejimi ve Duyun-ı Umumiye gibi Osmanlı İmparatorluğu için büyük sorunlar yaratan meseleler Lozan Antlaşması ile tamamen ilga edilmiştir(Akın, 2002: 314). Lozan Antlaşması ile Türk halkı on yıldır devam eden yıkıcı savaşlar dizisinden kurtulmuş ve barışa kavuşmuştur.

Sevr Antlaşması'na kıyasla çok daha farklı olan Lozan Antlaşması imzalandığı tarihten itibaren İngiltere'de politik gündemi uzun süre meşgul etmiştir. Sevr Antlaşması'ndaki pek çok kazanımın kaybedildiğini savunan İngiliz muhalefeti Lozan Antlaşması'nı olumsuz değerlendirmiş ve İngiliz Hükümeti'ni bu antlaşmayı imzaladığı için eleştirmiştir. Lozan Antlaşması'nın mevcut koşullar dahilinde yapılabilecek en iyi antlaşma olduğunu savunan İngiliz Hükümeti ise antlaşmanın onaylanması için yoğun mesai harcamıştır.

3.İngiltere Avam Kamarası Hakkında Avam Kamarası'nda Yapılan Oturum ve Değerlendirmeler

İngiltere Avam Kamarası'nda Lozan Antlaşması'nı tartışmak üzere yapılan ilk oturum 6 Haziran 1924'te düzenlenmiştir. Bu oturumda ilk olarak Yarbay Edward Grigg (1879-1955 yılları arasında yaşamış İngiliz asker ve Muhafazakâr Partili siyasetçidir. 1925-1930 arasında Kenya valiliği yapmıştır.) söz almıştır. Yarbay Grigg

konuşmasına İngiliz Hükümeti ile dominyonların Lozan Antlaşması'na yönelik farklı tutumlarının tartışılması gerektiğini söyleyerek başlamıştır. Yarbay Grigg Lozan müzakereleri ve Lozan Antlaşması'nın imza süreci ile ilgili konuşmak istediğini dile getirmiştir. Hükümetten eğer mümkün olursa Versay Antlaşması ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan diğer antlaşmalar ile ortaya çıkan düzene geri dönülmesini talep etmiştir. Yarbay Grigg Lozan Antlaşması parlamentoya tanıtıldığı zaman antlaşmanın bütün imparatorlukta memnuniyetle karşılandığını gördüğünü de itiraf etmiştir(İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1617).

İngiltere'de bazı politikacılar Sevr Antlaşması ile gelen düzeni savundukları için Lozan Antlaşması'nı olumlu karşılamamışlardır. Yarbay Grigg'in konuşması bu durumun örneklerinden birisidir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında kendilerine savaş sırasında verilen sözlerin tutulmadığını gören dominyonlar İngiliz Hükümeti ile mücadele içerisine girmişlerdir. İngiliz İmparatorluğu içindeki kriz İngiltere'nin Millî Mücadele'ye karşı askeri güç kullanmasını zorlaştırmıştır. Millî Mücadele ve devamında Lozan süreci de İngiliz Hükümeti ile dominyonlar arasındaki gerginliğin artmasına katkı sağlamıştır. Bu nedenle Yarbay Grigg ve onun gibi düşünenler Lozan Antlaşması'na olumsuz yaklaşmışlardır.

Lozan Konferansı'nda dominyonların temsilci bulundurmadıklarını hatırlatan Yarbay Grigg İngiliz Hükümeti'nin dominyon temsilcilerini Lozan Konferansı'na davet etmemesini eleştirmiştir. Kanada'nın 1922 yılında bu durumu protesto ettiğini ve kendi parlamentosunda onaylamadıkça Lozan Antlaşması'nı kabul etmeyeceğini açıkladığını hatırlatmıştır. Lozan Konferansı tamamlandığında Kanada'nın imza için temsilci göndermeyi reddettiğini dile getiren Yarbay Grigg diğer dominyonların da aynı şekilde davrandığını anımsatmıştır. Bunun sonucunda antlaşmayı bütün imparatorluk adına İngiliz temsilcilerin imzaladığını belirterek, bütün dominyonlar tarafından imzalanan bir antlaşma ile sadece İngiliz diplomatlar tarafından imzalanan bir antlaşmanın imparatorluk genelinde farklı etki yaratacağını savunmuştur(İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1618).

Aslında İngiliz Hükümeti ile dominyonlar arasında Birinci Dünya Savaşı sırasında verilen vaatlerin tutulmamasından ötürü ciddi bir kriz meydana gelmiştir. İngiltere'nin Millî Mücadele sırasında Türklere karşı Yunanistan'ı kullanması biraz da bundan kaynaklanmıştır. Türk Ordusu'nun Çanakkale Boğazı'na yürüyüşü karşısında İngiliz Hükümeti dominyonlardan askeri yardım istemiş ancak kendilerine verilen sözlerin tutulmadığını gören dominyonlar bu isteği reddetmişlerdir. İngiltere'nin Türklere karşı olduğu durum dominyonların daha fazla özgürlük için harekete geçmelerini de kolaylaştırmıştır. Yine Lozan Konferansı sırasında da fikirlerinin sorulmadığını bahane eden dominyonlar merkezi hükümet ile çekişmekten kaçınmamışlardır.

Yarbay Grigg Lozan Konferansı sırasında dominyonların durumunun çok önemli bir sorun olduğunu ileri sürmüştür. Hem İngiliz Hükümeti'nin hem de dominyonların Lozan Konferansı'ndan beri prosedür süreçleri ile ilgilendiklerini ifade etmiştir. Ancak dominyonların kendi parlamentolarında yaptıkları tartışmalar hakkında Avam Kamarası'nda konuşmanın doğru olmayacağını dile getirmiştir. Yarbay Grigg her ne kadar dominyon hükümetlerinin politikaları hakkında konuşmak istemese de gelinen noktadan sadece İngiliz Hükümeti'nin sorumlu tutulamayacağını, dominyonların da bu durumdan sorumlu olduklarını belirtmiştir. Yarbay Grigg sürecin bir numaralı sorumlusunun ise İngiliz Hükümeti olduğunu çünkü Lozan Konferansı'na yetkili dominyon temsilcileri davet edilmemesinin hükümet kararı olduğunu ifade etmiştir(İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1618).

İngiliz İmparatorluğu içerisinde Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan sıkıntı Çanakkale Krizi sırasında iyice su yüzüne çıkmıştır. Dominyonlar ile İngiliz Hükümeti arasında yaşanan sorunlar gerek Lozan Konferansı gerekse Lozan Antlaşması'nın onay süreci boyunca artarak devam etmiştir. Avam Kamarası'nda Lozan Antlaşması'na karşı olanlar İngiliz Hükümeti ile dominyonlar arasında yaşanan krizi derinleştirdiğini bahane ederek antlaşmayı eleştirmişlerdir.

Yarbay Grigg bu durumun Fransa ve İtalya'nın Lozan Konferansı'na iki tam yetkili delege göndermeleri ve İngiltere'den de aynısını yapmasını istemeleri nedeniyle ortaya çıktığını savunmuştur. Ayrıca Lord Curzon'un daha fazla temsilci kabul edilip edilmeyeceğini müttefiklerine sorduğunu da açıklamıştır. Lozan Konferansı'nı Versay Antlaşması'nın imzalandığı süreçle karşılaştıran Yarbay Grigg, Versay Antlaşması'nın imzalanması için İngiliz İmparatorluğu'nun bütün dominyonların temsilcilerinden oluşan bir delegasyon hazırladığını hatırlatmıştır. Versay Antlaşması'nın hazırlanması sırasında bu delegasyonun Paris'te oturduğunu ve böylece imparatorluğun farklı bölgelerinden gelen temsilcilerin antlaşma hakkında görüş beyan edebildiklerini ifade etmiştir. Yarbay Grigg

Versay Antlaşması ve diğer barış antlaşmalarının imzalanması sonrasında İngiliz delegasyonunun dağıldığını ifade etmiştir(İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1618).

Yarbay Grigg dominyonların Lozan Konferansı'nda temsilci bulundurmamaları nedeniyle Lozan Antlaşması'nı eleştirirken, bu durumun sorumluları olarak Fransa ve İtalya'yı göstererek İngiliz Hükümeti'ne olan eleştirisini bir miktar yumuşatmıştır. Ancak İngiliz Hükümeti ile dominyonlar arasındaki asıl kriz savaş sırasında dominyonlara daha fazla özerklik vaadinde bulunan hükümetin savaş sonrasında bu sözü unutmamasından kaynaklanmıştır.

Yarbay Grigg Sevr Antlaşması hazırlandığı sırada bir imparatorluk delegasyonu toplanmadığını ancak antlaşmayı imzalamaları için bütün dominyonlardan tam yetkili temsilciler istendiğini belirtmiştir. Bu kararın tüm dominyonları memnun ettiğini ileri sürmüştür. Bir İngiliz İmparatorluk delegasyonu toplanmasının gelenek haline geldiğini savunan Yarbay Grigg, Washington'daki silahsızlanma konferansına bile bu tarz bir delegasyon gönderildiğini hatırlatmıştır. Lozan Konferansı'na kadar bu geleceğin devam ettiğini, barış antlaşmalarının imparatorluk olarak müzakere edildiğini ifade etmiştir. Lozan Konferansı sırasında bu durumun değiştiğini dile getiren Yarbay Grigg, en önemli dominyonlardan biri olan Kanada'nın antlaşmayı imzalamayacağını açıklamasına rağmen bir imparatorluk konferansı toplanmamasını eleştirmiştir. Böyle durumlarda toplanmayacaksa imparatorluk içinde konferans düzenlemenin bir anlamı kalmayacağını öne sürmüştür. Yarbay Grigg İngiliz İmparatorluğu'nun silah ihtiyacını azaltmak, uluslararası ticareti geliştirmek, halkın refah seviyesini arttırmak, medeniyeti korumak ve dünyada barışı sağlamak için bir araya gelmiş bir uluslar topluluğu olduğunu iddia etmiştir. İngiliz İmparatorluğu'nun Milletler Cemiyeti'nin olmak istediği yapı olduğunu ileri sürmüştür. Yarbay Grigg dominyonların yerel yönetimin yanı sıra ulusal öz yönetime de sahip olduklarını ifade etmiştir. Bu nedenle dominyonların dış ilişkiler üzerinde yeterli kontrole sahip olmaları gerektiğini savunmuştur. Özellikle önemli savaş ve barış kararlarında sürece mutlaka dominyonların da dahil edilmesi gerektiğini savunan Yarbay Grigg, Birinci Dünya Savaşı patladığında başka bir seçeceğe sahip olmayan dominyonların savaşa katıldıklarını ve bu durumdan şikâyet etmediklerini anımsatmıştır. Savaşa doğrudan katılmayan dominyonların bile savaştan etkilendiklerini belirten Yarbay Grigg, Lozan Antlaşması sürecinde dominyonlara söz hakkı verilmemesini eleştirmiştir. Ayrıca Lozan Antlaşması'nın bazı hükümlerinin bütün imparatorluğun geleceğini etkilediğini dile getirerek, Boğazlar hakkındaki hükme gönderme yapmıştır. İleride Boğazlar konusunda yaşanabilecek bir sorunun bütün İngiliz İmparatorluğu'nu etkileyeceğini savunmuştur(İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1619-1623).

İngiliz Hükümeti çeşitli konularda imparatorluk içinde bir konferans toplasa da dış politikayı çok büyük ölçüde İngiliz Hükümeti şekillendirmiştir. İngiliz Hükümeti silahsızlanma gibi sürüncemede bırakmak istediği konularda imparatorluk delegasyonunu zaman kazanmak için kullanmıştır. Versay Antlaşması'nı ve Sevr Antlaşması'nı İngiliz Hükümeti dominyonlara çok danışmadan hazırlamıştır. Bu nedenle Yarbay Grigg'in Lozan Antlaşması'nı eleştirmek için imparatorluk konferansını bahane etmesi çok tutarlı görünmemektedir.

Sonraki konuşmacı Ronald McNeill (1861-1934 yılları arasında yaşamış Muhafazakâr Parti milletvekili olan İngiliz politikacıdır.) konuşmasına Yarbay Grigg'in konuşması hakkında kısa bir değerlendirme yapmak istediğini söyleyerek başlamıştır. Yarbay Grigg'in imparatorluğun prensipleri hakkında yaptığı tespitlere katılmayan kimse olmadığını söyleyen McNeill, Lozan Antlaşması'nın onay sürecinin Sevr Antlaşması'nın bir sonucu olduğunu vurgulamıştır. Sevr Antlaşması'nın uygulanamaması sonrasında tarafların yeni bir antlaşmaya ihtiyaç duyduklarını ve bu çerçevede herkese uygun şekilde yürütülen müzakereler sonucunda Lozan Antlaşması'nın imzalandığını ifade etmiştir. Sevr Antlaşması hazırlanmadan önce Londra'da hükümet yetkilileri arasında ve daha sonra Fransız Hükümeti'yle müzakereler yürütüldüğünü, daha sonra ise büyükelçiler arasında görüşmeler yapıldığını ve bu görüşmelere dominyonların davet edilmediklerini hatırlatmıştır. Dominyonların da davet edilmek için herhangi bir girişimde bulunmadıkları anımsatmıştır. McNeill konuşmasının devamında Sevr Antlaşması'nın ilk taslağının bu şekilde oluşturulduğunu belirtmiştir. San Remo'da yapılan görüşmelere de dominyonların temsilci göndermediklerini dile getiren McNeill antlaşma tamamlandıktan sonra imza aşamasında dominyonları temsilen Londra'dan komiserler gönderildiğini ifade etmiştir. Böylece dominyonların antlaşma müzakerelerinde yer almadıklarının ve imza için kendileri temsilci göndermediklerinin altını çizmiştir(İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1625-1628).

Ronald McNeill Sevr Antlaşması ve Lozan süreci hakkında son derece gerçekçi değerlendirmeler yapmıştır. Sevr Antlaşması'nın İngiltere, Fransa ve İtalya arasında yapılan görüşmelerde oluşturulduğunu ve sürece dominyonların dahil edilmediklerini hatırlatmıştır. Bu kapsamda Lozan Antlaşması sürecinde dominyonların fikrinin alınmadığı eleştirisinin yersiz olduğunu vurgulamıştır.

McNeill konuşmasının devamında Kanada Genel Valisi'nin yaptığı açıklamayı hatırlatmıştır. Bu açıklamada Kanada Hükümeti'nin merkezi hükümetten farklı düşünmediğinin vurgulandığını belirtmiştir. Ancak Kanada Başbakanı'nın, yapılacak barış antlaşması sonrasında Kanada'yı etkileyecek yükümlülüklerin Kanada Parlamentosu'nda onaylanması gerektiğini dile getirdiğini anımsatmıştır. McNeill kendilerinin de parlamentoda bunu yaptıklarını dile getirmiştir. Kanada'nın barış müzakerelerine davet edilmediği için rahatsız olduğunu iddia etmenin bir dayanağı olmadığını savunmuştur. McNeill dominyonların İngiliz Hükümeti tarafından temsil edilmekten memnun olduklarını ve barış antlaşması müzakerelerinde temsilci bulundurmamaktan rahatsız olmadıklarını savunmuştur. Barış müzakerelerinin normal ve yasalara uygun şekilde yürütüldüğünü ifade etmiştir. Bu nedenle İngiliz Hükümeti'nin özür dilemesi gereken bir durum olmadığını ileri sürmüştür (İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1628-1630).

McNeill konuşmasında Lozan Antlaşması aleyhtarlarının İngiliz Hükümeti ile dominyonlar arasındaki fikir ayrılıklarını çarpıttıklarını savunmuştur. Kanada'nın Lozan Antlaşması'na karşı olmadığını sadece kendisini etkileyen hükümler varsa bunları kendi parlamentosunda tartışmak istediğini açıkladığını dile getirmiştir. McNeill Lozan Konferansı'nın daha önceki konferanslardan çok farklı şekilde yapılmadığını savunarak Yarbay Grigg'in eleştirilerinin hatalı olduğunu göstermiştir.

Oturumu yöneten John Whitley (1866-1935 yılları arasında yaşamış İngiliz politikacıdır.) oturumda zamanın daha iyi kullanılması gerektiğini ifade etmiştir. Mevcut konu dışında farklı konular olduğu için tartışmanın temel meselelere odaklanması gerektiğini vurgulamıştır. Wedgwood Benn imparatorluğu ilgilendiren böyle önemli bir konuya az zaman ayrılmasını eleştirmiştir. John Whitley mevcut düzenlemenin meclis kararı olduğunu, kendisinin bir şey yapamayacağını dile getirerek konunun önemli meselelerine odaklanması gerektiğini bir kez daha vurgulamıştır (İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1631).

Lozan Antlaşması'na İngiltere Parlamentosu'nda ayrılan zaman az gibi görünse de antlaşmanın imza tarihinden bir yıl sonra onaylandığı dikkate alındığında bu eleştirinin çok da haklı olmadığı görülmektedir. Antlaşmayı imzalamadan önce Türkiye'yi bir süre gözlemlemek isteyen İngiltere antlaşmayı onaylamak için çok acele etmemiştir. Bu bekleme İngiliz siyasetine antlaşmayı yeterince tartışmak için uzun bir zaman yaratmıştır.

Sonraki konuşmacı Lloyd George (1863-1945 yılları arasında yaşamış Muhafazakâr Partili siyasetçi ve 1916-1922 yılları arasında İngiltere Başbakanı) olmuştur. Konuşmasına imparatorluk parlamentosunda daha önce bu kadar önemli bir konu tartışılmadığını iddia ederek başlamıştır. Meselenin dominyonları ve dominyonların imparatorlukla ilişkisini önemli ölçüde etkileyeceğini savunmuştur. Lloyd George hükümetin hala ısrarla mevcut politikasını savunduğunu dile getirmiştir. Yeni bir muhafazakâr hükümet kurulması durumunda da aynı politikanın sürdürüleceğini ileri sürmüştür. İmparatorluğun devamının ve dominyonlarla ilişkilerin çok önemli bir mesele olduğunu bir kez daha vurgulamıştır. Lloyd George kendi dönemine yönelik eleştiri yapanları olaylar hakkında bilgi sahibi olmamakla suçlamıştır. Türklerle barış antlaşması hazırlanmadan önce Paris'te tartışma yapıldığını ve antlaşmanın temel ilkelerinin İngiliz Delegasyonu tarafından belirlendiğini ifade etmiştir. Bütün önemli konularda dominyonların temsilcilerinin de yer aldığını açıklayan Lloyd George, dominyonların fikrinin alınmadığını söyleyenleri yalancılıkla suçlamıştır (İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1632).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiliz Hükümeti ile dominyonlar arasında fikir ayrılıkları bulunmasına ve İngiliz kamuoyu yeni bir savaşa karşı olmasına rağmen Lloyd George Türklerle uzlaşmaya yanaşmamış ve Çanakkale Krizi sonrasında görevden çekilmek zorunda kalmıştır. Ancak Lloyd George bile Lozan sürecine yönelik eleştiri yapanların haksız olduklarını savunmuştur.

Türklerle yapılacak barış antlaşmasının hazırlanması için Paris'te İngiliz delegasyonunun uzun mesai harcadığını ifade eden Lloyd George delegasyonun çalışmalarından dominyonların da haberdar olduğunu savunmuştur. İngiliz İmparatorluk Delegasyonunda Güney Doğu Anadolu'daki durumun Türklerin Avrupa'daki geleceğinin,

Mezopotamya'nın halinin, Ermeni meselesinin, Filistin'in, İzmir'in ve Boğazların tartışıldığını ifade etmiştir. Paris'te bu konular hakkında alınan kararların Lozan Konferansı'nda tersine döndüğünü kabul eden Lloyd George kendisini eleştirenlerin Lozan Antlaşması'nı bilmediklerini savunmuştur. Lozan Antlaşması'nda bazı konularda taviz verildiğini karşılığında bazı kazanımlar elde edildiğini dile getiren Lloyd George bunun diplomasinin gereği olduğunu ifade etmiştir(İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1635).

Lloyd George Lozan Antlaşması'na giden yolun şartların zorlaması ile açıldığını kabul etmektedir. Ayrıca antlaşmanın hazırlanması sürecinde dominyonlarla fikir alışverişinde bulunulduğunu ifade etmiştir. Lloyd George Lozan Antlaşması'nın bir uzlaşma sonucundan ortaya çıktığını da dile getirmiştir.

Araya giren Ronald McNeill Lloyd George'nin açıklamalarına itiraz etmiş ve onun suçlamalarını kabul etmediğini dile getirmiştir. Fakat Lloyd George onun Lozan Antlaşması'nı ve antlaşma öncesi süreci bilmediğini ısrarla savunmuştur. Sevr Antlaşması'ndan önce yapılan görüşmelerden ve San Remo'daki konferansta verilen kararlardan dominyonların her zaman haberdar edildiğini savunmuştur. Antlaşma imzalamadan önce İngiliz Kabinesi'ne bilgi verildiği gibi dominyonlardaki kabinelere de bilgilendirme yapıldığını söylemiştir. Lozan Antlaşması'nda da antlaşma metninin dominyonlara gönderildiğini ve fikirlerinin alındığını ifade etmiştir. Sir Henry Croft antlaşmalar hazırlanırken dominyonlardan görüş alınıp alınmadığını sorunca Lloyd George belli oranda görüş alındığını dile getirmiştir(İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1637-1638).

İngiliz Hükümeti her zaman imparatorluğun dış politikasını kendisi şekillendirmiştir. Bazı konularda dominyonlarında görüşü alınmış fakat asıl belirleyici İngiliz Hükümeti olmuştur. Lozan Antlaşması'nı eleştirmek için dominyonların fikrinin alınmadığını savunanlar kendi imparatorluklarının işleyişinden habersiz görünmektedirler.

Lloyd George ülkelerin asla vazgeçemediği hedefleri olduğunu söylemiştir. Rusya'nın Bolşevizm'i yaymak için yoğun çaba gösterdiğini ve Karadeniz'i kapatabilmek için Boğazlara yönelik isteklerinden vazgeçmediğini hatırlatmıştır. Fransa'nın Ren bölgesine yönelik hedeflerini değiştirmedeğini, İtalya'nın, Amerika'nın kendilerine göre istekleri olduğunu vurgulamıştır. Lloyd George gelecekte uluslararası mücadelede Türklere güvenebileceğini ifade etmiştir. Bu nedenle Lozan Antlaşması ile Türkiye ile barış yapıldığını savunmuştur. Dominyonların kendilerine danışılmadığı iddiasını saçma bulduğunu dile getirmiştir(İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1640).

Lloyd George konuşmasının bu bölümünde bir kez daha İngiliz Hükümeti'nin gerçekçi davranarak Türkiye ile uzlaşmak zorunda kaldığını vurgulamıştır. Lloyd George ayrıca Rusya tehdidine dikkat çekerek Türkiye ile uzlaşmanın İngiltere'nin lehine olacağını savunmuştur.

Ormsby-Gore (1885-1964 yılları arasında yaşamış İngiliz siyasetçi) Lozan görüşmelerinin İngiliz Dışişleri Bakanı liderliğinde İtilaf Devletleri'nin dışişleri bakanları tarafından yürütüldüğünü dile getirmiştir. Dominyonların taleplerinin ise Lozan Konferansı planlandıktan sonra ortaya çıktığını vurgulamıştır. Ormsby-Gore Lozan Konferansı'nın Çanak Krizi ve Mudanya Mütarekesi neticesinde acil bir ihtiyaç haline geldiğini hatırlatmıştır. Bu nedenle Paris'teki müzakere sürecine geri dönülmesini talep edenlerin isteklerinin anlamsız olduğunu savunmuştur(İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1641-1643).

Bu konuşmadan Mustafa Kemal Paşa'nın Çanakkale üzerinde baskı kurarak İtilaf Devletleri'ni ve bilhassa İngiltere'yi ateşkese ve barış zorlama stratejisinin ne kadar isabetli olduğu anlaşılmaktadır. Çanakkale'de yaşanan kriz sırasında Fransa ve İtalya'nın yanı sıra dominyonlar da İngiltere'yi yalnız bırakmış İngiliz Hükümeti barışa razı olmak zorunda kalmıştır. Ormsby-Gore Lozan Konferansı'nın planlaması yapıldıktan sonra dominyonların katılım isteğinin isabetsiz olduğunu da vurgulamıştır.

Ormsby-Gore konuşmasının devamında Boğazlardaki kritik durumun İngiliz Hükümeti'ni Türk Hükümeti ile barış konferansı düzenlemeye mecbur bıraktığının altını çizmiştir. Barış görüşmesi planlanmasında geç kalınması durumunda bugün dominyonların da ciddi şekilde etkileneceği bir krizin yaşanmış olabileceğini ifade etmiştir. Ormsby-Gore ayrıca dominyonların Çanakkale Krizi sırasında İngiliz Hükümeti'ni yalnız bıraktıklarını dile getirerek, şimdiki durumda dominyonların da payının bulunduğunu ima etmiştir. Kanada dışında diğer dominyonların Lozan Antlaşması'nın mümkün olan en kısa sürede onaylanmasını beklediklerini ileri sürmüştür. Ormsby-Gore İngiliz İmparatorluğu'nun Orta Doğu'da büyük sorunlarla yüz yüze olduğunu ve imparatorluk içinde yer alması

dolayısıyla Kanada'nın da bu sorunlardan kaçamayacağını belirtmiştir(İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1643-1644).

Türk Ordusu'nun Çanakkale'de bulunan İngiliz kuvvetlerini sıkıştırması İngiliz Hükümeti'ni büyük baskı altında bırakmıştır. Fransa ve İtalya'nın kuvvetlerini Avrupa yakasına kaydırmaları İngiltere üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Son olarak muhtemel bir savaşta dominyonların askeri destek vermeyeceklerini anlayan İngiliz Hükümeti Ankara Hükümeti ile barış yapmaya karar vermiştir. Gerçekten Lozan Antlaşması'na giden süreçte dominyonların izlediği politikanın önemli rolü vardır.

Ormsby-Gore İngiliz İmparatorluğu'nun Boğazlar konusunda sorumluluk altına girdiğini ve Boğazlara bir saldırı olması durumunda Milletler Cemiyeti kararıyla İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın Boğazları savunacağını ifade etmiştir. Böyle bir sorumluluk altına girmenin Avusturalya ve Yeni Zelanda tarafından normal karşılanmasına rağmen Kanada'nın bu durumdan endişe etmesinin anlamsız olduğunu savunmuştur. Ormsby-Gore Lozan Konferansı'nda İtilaf Devletleri ile Türkiye arasında iki tarafı da memnun eden bir barış yapıldığını, barış sayesinde askeri ve politik gerilimin sona erdiğini dile getirmiştir(İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1644-1645).

Boğazlara getirilen rejim İngiltere'yi memnun etse de Boğazların savunmasının Milletler Cemiyeti'ne verilmesi dominyonları gelecek için endişelendirmiştir. Boğazlara yapılacak bir saldırı durumunda İngiltere'nin ve dolayısıyla dominyonların savaşa katılacak olmaları özellikle Kanada Hükümeti'ni ciddi biçimde rahatsız etmiştir. Böylece İngiliz İmparatorluğu içinde Çanak Krizi ile başlayan fikir ayrılığı Lozan Antlaşması ile devam etmiştir.

Ormsby-Gore İngiliz Hükümeti'nin parlamentodan Lozan Antlaşması'nın onaylanmasını istediğini söylemiştir. Kendisinin hükümeti ve hükümet politikasını desteklediğini açıklamıştır. Daha önce Lloyd George döneminde Orta Doğu'da yanlış politikalar izlendiğini ve büyük sorunlar yaşandığını hatırlatmıştır. Musul sorununun çözüleceğine inandığını dile getiren Ormsby-Gore bundan sonra Türkiye ile İngiltere arasında gerçek bir barış sağlanmasını ve İngiliz İmparatorluğu'nun gerçek bir birlik halinde hareket etmesini dileyerek sözlerini bitirmiştir(İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1646).

Sıradaki konuşmacı Ramsay MacDonald (1866-1937 yılları arasında yaşamış ve İngiltere Başbakanlığı yapmış İşçi Partili İngiliz siyasetçidir. Bu oturum sırasında İngiltere Başbakanıdır.) Lord Curzon'un Lozan Konferansı'na iki temsilci gönderileceğini söylediğini açıklayarak konuşmasına başlamıştır. Bu nedenle dominyonların Lozan Konferansı'nda temsil edilmemelerini eleştirmenin anlamsız olduğunu savunmuştur. Lozan Antlaşması onaylanana kadar antlaşmayı savunmaya ve antlaşmayı parlamentoya anlatmaya devam edeceğini söyleyen MacDonald, İngiltere'nin Orta Doğu'da daha fazla sorun yaşamak istemediğini ileri sürmüştür. (İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1646-1647).

Bu konuşmada görüldüğü gibi pek çok İngiliz politikacı İngiltere'nin Orta Doğu'daki kazanımlarına odaklanmasını ve Türkiye ile sorunlarını çözmesini istemiştir. Bu kişiler Türkiye ile barış sağlanmasının Musul sorununun çözülmesi için önemli bir adım olacağını savunmuşlardır.

MacDonald savaş sonrasında yaşanan olaylar neticesinde şartların çok değiştiğini ifade etmiştir. Çanakkale Krizi sonrasında dominyonların tutumlarının farklılaştığını belirten MacDonald İngiliz Hükümeti'nin dominyonlar ile iyi ilişkilerini korumak için çaba gösterdiğini dile getirmiştir(İngiltere Parlamento Tutanakları, 1924: 1650).

Burada bir kez daha gerçekçi davranan İngilizlerin Lozan Antlaşması'nı olumlu karşıladıklarını ve yaşanan gelişmeleri doğru değerlendirdiklerini görmekteyiz. Mevcut şartlardan bihaber olanlar ise Sevr Antlaşması'nın yeniden yürürlüğe girebileceğini düşünmüşlerdir.

4. Bulgular

Lozan Antlaşması imzalandıktan sonra antlaşmanın İngiliz Parlamentosu'nda onaylanmasını geciktiren en önemli husus İngiliz Hükümeti'nin Türkiye'deki durumu gözlemek istemesi olmuştur. Türkiye'de bir iç savaş başlaması veya Kemalist iktidarın devrilmesi İngilizlerin umutlarını bağladıkları beklentilerdir. Bunun yanı sıra Sevr Antlaşması'nda elde edilenlerin kaybedilmesi pek çok İngiliz politikacıyı Lozan Antlaşması'na cephe almaya sevk etmiştir. Bazı politikacılar İngiliz Hükümeti ile dominyonlar arasında tırmanan gerilimden Lozan Antlaşması'nı

sorumlu tutmuşlardır. Bu nedenle Avam ve Lordlar Kamaralarında yapılan oturumlarda Lozan Antlaşması sert eleştirilere uğramıştır. Ancak mevcut şartlarda daha fazlasını elde edemeyeceğini ve Boğazların geleceği gibi kendisi açısından en önemli konuları istediği gibi çözdüğünü düşünen İngiliz Hükümeti antlaşmayı savunmuş ve parlamentoda onaylanması için yoğun mesai harcamıştır.

Antlaşma onaylanmadan önce Avam Kamarası'nda yapılan oturum bu çalışmada analiz edilmiştir. Oturum incelendiğinde göze çarpan ilk husus İngiliz muhalefetine Lozan Antlaşması'nı Sevr Antlaşması ile kıyaslayarak eleştirmesidir. Bunun yanı sıra barış konferansı sürecinde İngiliz Hükümeti'nin takip ettiği siyaset de eleştirilere hedef olmuştur. Oturum incelemesinde bazı politikacıların Lozan Konferansı sürecinde yaşananların ve Lozan Antlaşması'nın İngiliz Hükümeti ile dominyonlar arasında krize yol açtığı fikrini savundukları anlaşılmıştır. Oturumda Lozan Antlaşması ile Birinci Dünya Savaşı sonrasında elde edilen pek çok kazanımın kaybedildiğini ve İngiliz İmparatorluğu içinde bir kriz başladığını savunanlar bulunduğu gözlemlenmiştir. Çalışmada bir kısım İngiliz politikacının Lozan Konferansı'nı Paris Barış Konferansı ile kıyasladıkları ve Paris Barış Konferansı sürecini olumlu değerlendirdikleri görülmüştür. Buna karşın Lozan Barış Konferansı süreci imparatorluk içerisinde kriz yaratan kötü bir dönem olarak nitelendirilmiştir.

Çalışmada Lozan Antlaşması öncesinde İngiltere'de İmparatorluk Konferansı toplanmamasının eleştirilere yol açtığı gözlemlenmiştir. İncelenen oturumda İmparatorluk Konferansı toplanmasının önemli antlaşmalar öncesinde gelenek haline geldiği ancak Lozan Antlaşması öncesinde bu geleneğe uyulmadığı eleştirileri yapıldığı gösterilmiştir. Ancak yine oturumda geçen ifadelerden aslında Sevr Antlaşması öncesinde de dış politikayı İngiliz Hükümeti'nin şekillendirdiği, dominyonlara pek fazla fikir sorulmadığı anlaşılmıştır.

Yapılan incelemede İngiliz Hükümeti ile dominyonlar arasındaki anlaşmazlığın iddia edildiği gibi Lozan Antlaşması nedeniyle değil Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiliz Hükümeti'nin izlediği dış politika ile alakalı olduğu İngiliz kaynaklarına dayanarak gösterilmiştir. Çalışmada Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiliz Hükümeti ile dominyonlar arasında ciddi bir anlaşmazlık olduğu teyit edilmiştir. İngiliz politikacıların bu konuda oldukça hassas davrandıkları incelenen oturumda açıkça göze çarpmaktadır. Bu kriz İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı sonrasında askeri çatışmalardan kaçınmasını net şekilde açıklamaktadır. Nitekim bu durum Türk Millî Mücadelesinin başarıya ulaşmasında da önemli bir etken olmuştur.

Yapılan çalışmada İngiltere'nin Lozan Konferansı'nda Türklerle uzlaşmak zorunda kaldığı Lloyd George'un ağzından gösterilmiştir. Oturumda Lloyd George Sevr Antlaşması'nda elde edilen bazı kazanımların Lozan Antlaşması'nda kaybedildiğini kabul etmiş fakat buna karşı Türklerden de bazı tavizler alındığını ifade etmiştir. İngiltere'nin gelişen durum karşısında Lozan Antlaşması'nı kabul etmek zorunda kaldığını itiraf etmekten çekinmemiştir.

İncelenen oturumda İngiltere'nin Rusya tehdidini durdurmak için Türkiye ile iyi ilişkiler kurmayı tasarladığı tespit edilmiştir. Yani Bolşevik endişesi İngiltere'yi Lozan'da Türkiye ile masaya oturmaya iten etkenlerden biri olmuştur. Çalışmada İngiltere ve İtilaf Devletleri'ni barış masasına oturtmak için Mustafa Kemal Paşa'nın Çanakkale'de kurduğu baskının ne kadar etkili olduğunun İngiliz politikacılar tarafından kabul edildiği gözlemlenmiştir.

Yapılan incelemede Boğazlar rejiminin bazı İngiliz politikacıları endişelendirdiği gösterilmiştir. Bazı dominyonların da Milletler Cemiyeti'nin Boğazların güvenliğini sağlama garantisinin gelecekte İngiltere'yi bir savaşa sürüklemesinden endişe ettikleri tespit edilmiştir. Bu nedenle bazı İngiliz politikacıların Lozan Antlaşması ile kurulan Boğazlar rejiminin İngiliz Hükümeti ile dominyonlar arasında kriz çıkarmasından endişe ettikleri gözlemlenmiştir.

Oturum incelemesinde İngiltere'de pek çok politikacının Orta Doğu'daki kazanımları korumak için artık Türkiye ile yaşanan gerginliği sonlandırma fikrinde olduğu tespit edilmiştir. Bu düşünce Lozan Antlaşması'nın İngiltere Parlamentosu'nda onaylanmasını kolaylaştırmış olabilir.

5. Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesi sonrasında Anadolu toprakları paylaşılmıştır. Bu şekilde Şark Meselesinin nihayete erdiği düşünülmüştür. Fakat Millî Mücadele'nin zaferi Sevr Antlaşması'nın

uygulanma şansını ortadan kaldırmış, Lozan Konferansı ile Türkiye ve İtilaf Devletleri arasında yeni bir barış antlaşması hazırlanmıştır.

Lozan Antlaşması imzalanır imzalanmaz İtilaf Devletleri kamuoyunda büyük bir tartışmaya yol açmıştır. Özellikle İngiltere’de Sevr Antlaşması’nda elde edilen kazanımların kaybedildiğini ileri süren muhalefet hükümeti şiddetle eleştirmiştir. Lozan Antlaşması imzalandıktan sonra İngiltere Parlamentosu’nda antlaşma hakkında çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Hem Avam Kamarası’nda hem de Lordlar Kamarası’nda bazı oturumlar düzenlenmiştir. Türkiye’de yaşanacak gelişmeleri görmek isteyen İngiltere Hükümeti antlaşmanın onaylanması için çok acele etmemiştir. Fakat sonunda daha fazlasını elde edemeyeceğini kabul eden hükümet imzadan aylar sonra antlaşmanın onaylanması için parlamentodan talepte bulunmuştur. Antlaşma onaylanmadan bir ay önce Avam Kamarası’nda son bir oturum yapılmıştır. Avam Kamarası’nda yapılan oturumda muhalefet uzun süredir tekrar ettiği eleştirileri yinelemiş, hükümet ise eleştiriler karşısında antlaşmayı ısrarla savunmuştur. Lozan karşıtları bu oturumda özellikle İngiliz Hükümeti ile dominyonlar arasındaki fikir ayrılığı üzerinden antlaşmaya saldırsalar da sonuç değişmemiştir. Hükümetin ısrarı ile bu oturumdan yaklaşık bir ay sonra İngiltere Parlamentosu Lozan Antlaşması’nı onaylamıştır.

İngiltere Parlamentosu antlaşmayı onayladıktan sonra İngiliz Hükümeti gerekli belgeyi Paris’e göndermiştir. Antlaşmayı imzalayan tarafların parlamentolarındaki onay süreçleri sonrasında Paris’e bildirim yapmaları neticesinde 1924 yılı ağustos ayında Lozan Antlaşması kesin olarak yürürlüğe girmiştir.

Bu çalışmada Lozan Antlaşması imzalandıktan sonra antlaşmanın İngiliz Parlamentosu’nda onaylanmasının neden geciktiği İngiltere Avam Kamarası’nda yapılan oturum üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Antlaşma parlamentoda onaylanmadan bir ay önce yapılan oturum incelenerek antlaşmanın onaylanmasının neden gecikmiş olabileceğine dair tespit edilenler bulgular bölümünde paylaşılmıştır. Bu çalışma ile Lozan Antlaşması’nın imzalanması ile İngiltere Parlamentosu’nda onaylanması arasında geçen yaklaşık bir yıllık sürede antlaşmaya yönelik eleştirilerin ve antlaşmanın onaylanmasının gecikmesinin daha iyi anlaşılmasına katkı yapmak hedeflenmektedir.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

İngiltere Parlamento Tutanakları. Avam Kamarası. “Lozan Antlaşması”. Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1924/jun/06/treaty-of-lausanne>. Erişim Tarihi; 03.01.2021.

2. Kitaplar

AKŞİN, A. (1991). *Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

AKŞİN, S. (2008). *Kısa Türkiye Tarihi*. Cilt 5. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ARMAOĞLU, F. (1983). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ATEŞ, T. (2004). *Türk Devrim Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

DEMİRCİ, S. (2011). *Belgelerle Lozan*. Çeviren Mehmet Moralı. İstanbul: Alfa Yayınları.

İNÖNÜ, İ. (1987). *Hatıralar*. Cilt 2. Ankara: Bilgi Yayınevi.

KARACAN, A. (2018). *Lozan*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

MÜTERCİMLER, E. (2016). *Fikrimizin Rehberi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

ÖKE, M. (1991). *Ermeni Sorunu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

SONYEL, S. (2014). *Gizli Belgelerle Lozan Konferansı’nın Perde Arkası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ŞİMŞİR, B. (2012). *Lozan Günlüğü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

ŞİMŞİR, B. (1990). *Lozan Telgrafları I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

TUNCER, H. (2008). *Atatürkçü Dış Politika*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

UÇAROL, R. (2013). *Siyasi Tarih (1789-2012)*, İstanbul: Der Yayınları.

3. Makaleler ve Ansiklopedi Maddeleri

- AKBIYIK, Y. (2009). "Zaferin Tescili: Lozan Antlaşması". *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. C. 1. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. s. 371-392.
- AKIN, V. (2002). Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923). *Türkler içinde*. (c. 16, 306-318). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- ALTUĞ, Y. (1988). "Atatürk ve Lozan Konferansı'nın İlk Devresi". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 4(11). 417-436.
- BAL, R. (2017). "Birinci Dünya Savaşı'nın Son Yılında Orta Doğu'da Cephe Gelişmeleri ve Mustafa Kemal". *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(1). 31-49.
- BALCI, M. (2016). "İngiltere Başbakanı David Lloyd George'un Birinci Dünya Savaşı Anıları ve Osmanlı İmparatorluğu'na Dair Düşünceleri". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 6(12). 93-108.
- BERBER, Ş. (2006). "Lozan Antlaşması Perspektifinden Türk Boğazları Meselesine Bakış". *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 14(2). 617-628.
- BİLGİN, M. (2005). "Lozan Konferansı'nda Ermeni Meselesi: İtilaf Devletleri'nin Diplomatik Manevraları ve Türkiye'nin Karşı Siyaseti". *Bellekten*. 69(254). 1-4.
- BURAK, M. (2005). "Lozan'da Ermeni Meselesi Tartışmaları". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 21(62). 545-568.
- ÇELEBİ, M. (2013). "90. Yılında Lozan Barış Antlaşması". *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 28(1). 1-4.
- CENGİZ, N. (2019). "Rus Kaynaklarına Göre Lozan Konferansı'nda Boğazlar Meselesi". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*. 36(0). 179-198.
- CEVİZLİLER, E. ve AKBULUT, S. (2019). "Lozan Barış Konferansı'nda Kapitülasyonlar Meselesi ve İsmet Paşa", *Atatürk Dergisi*. 8(2). 161-193.
- DİLEK, M. (2011). "Lozan Konferansı'nda İtilaf Devletleri'nin Ermenilere Yönelik Toprak Talepleri". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 19-20(0). 1-27.
- DEMİRCİ, H. (2017). "24 Temmuz 1923 Tarihli Lozan Barış Antlaşması'nın Türk ve Dünya Tarihi Açısından Önemi". *Anasay*. 2(0). 247-263.
- EDİZ, İ. (2016). "Britain and the Ottoman Empire in the First World War". *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*. 2(3). 107-134.
- ERASLAN, C. (2005). Mudanya Mütarekesi. *İslam Ansiklopedisi içinde*. (c. 30, 356-358). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ERDEM, U. (2014). "İngiliz Elçisi George Clerk'in 1927 Türkiye Raporu (1927 Yılı Türkiye Fişlemeleri)". *Atatürk Dergisi*. 3(2). 47-62.
- ERTAN, T. (2013). "Lozan Konferansı'nda Türkiye'yi Temsil Sorunu". *Atatürk Yolu Dergisi*. 14, S(53). 61-76.
- ERTAN, T. (2016). "Sevr ve Lozan Antlaşmaları Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme". *Atatürk Yolu Dergisi*. 15(58).21-37.
- EROĞLU, H. (1985). "Şerefli Bir Tarih: Lozan". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*". 1(3). 805-812.
- GÜLEN, A. (2013). "Demokrat Parti Döneminde Lozan Algısı". *Atatürk Yolu Dergisi*. 14(53).77-100.
- İLAY, İ. (2005). "Türkiye'nin Dış Politikası". *Atatürk Yolu Dergisi*. 9(35). 375-381.
- KARABULT, U. ve BOZKURT, İ. (2020). *Millî Mücadele 1920*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- KODAL, T. (2006). "Lozan Barış Antlaşması ve Türk Kamuoyu". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 22(64-65-66). 215-244.
- KODAMAN, B. (1989). "Lozan Antlaşması Hakkında Bir Değerlendirme". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. C. 4(1). 6-12.
- KÜÇÜK, C. (2009). Sevr Antlaşması. *İslam Ansiklopedisi içinde*. (c. 37, 1-5). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ŞİMŞİR, B. (2005). "Musul Sorunu ve Türkiye-İngiltere-İrak İlişkileri". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 21(63). 859-916

TURAN, Ş. (2003). Lozan Antlaşması. *İslam Ansiklopedisi içinde*. (c. 27, 214-217). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

UZUN, H. (2013). "Türk Heyeti'nin Lozan'a Gidişi ve Lozan Konferansı Öncesinde Avrupa'daki Faaliyetleri (5 Kasım 1922-20 Kasım 1922)". *Atatürk Yolu Dergisi*. 14(53). 329-350.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).

2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).

3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).